

Носач Лариса Леонидовна, канд. екон. наук, доц., кафедра міжнародної економіки, Харківський державний університет харчового та торговельного питання. Адрес: ул. Клочковская, 333, г. Харьков, Украина, 61051. Тел.: 0959184177; e-mail: lilanos1982@gmail.com.

Nosach Larisa, Cand. of Econ. Sc., associate professor of department of International Economics, Kharkiv State University of Food Technology and Trade. Address: Klochkivska str., 333, Kharkiv, Ukraine, 61051. Tel.: 0959184177; e-mail: lilanos1982@gmail.com.

Печенка Оксана Іванівна, ст. викл, кафедра міжнародної економіки, Харківський державний університет харчового та торговельного питання. Адреса: вул. Клочківська, 333, м. Харків, Україна, 61051. Тел.: 0506883912; e-mail: pk.oksavana@gmail.com.

Печенка Оксана Івановна, ст. преп., кафедра міжнародної економіки, Харківський державний університет харчового та торговельного питання. Адрес: ул. Клочковская, 333, г. Харьков, Украина, 61051. Тел.: 0506883912; e-mail: pk.oksavana@gmail.com.

Pechenka Oksana, Senior Lecturer of department of International Economics, Kharkiv State University of Food Technology and Trade. Address: Klochkivska str., 333, Kharkiv, Ukraine, 61051. Tel.: 0506883912; e-mail: pk.oksavana@gmail.com.

Рекомендовано до публікації канд. екон. наук, доц. І.І. Поміною, канд. екон. наук, доц. О.В. Кот, д-ром екон. наук, проф. М.В. Черноу.
Отримано 15.04.2017. ХДУХТ, Харків.

УДК 37.014.543

АЛЬТЕРНАТИВНІ ДЖЕРЕЛА ФІНАНСУВАННЯ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

І.І. Помінова, Н.А. Сокол

Доведено, що необхідність пошуку альтернативних джерел фінансування вищої освіти в Україні викликана обмеженістю коштів держави та потребою розвитку плюралізму у сфері надання освітніх послуг, фінансування та управління системою освіти. З урахуванням закордонного досвіду досліджено роль ендавменту як ключового механізму освітнього фандрайзингу та характер його впливу на розвиток вищої освіти. Обґрунтовано актуальність формування ендавмент-фондів в Україні як додаткового джерела фінансування вищих навчальних закладів.

Ключові слова: вища освіта, фандрайзинг, ендавмент, стейкхолдери вищої освіти, вищі навчальні заклади.

© Помінова І.І., Сокол Н.А., 2017

АЛЬТЕРНАТИВНЫЕ ИСТОЧНИКИ ФИНАНСИРОВАНИЯ СИСТЕМЫ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

И.И. Поминова, Н.А. Сокол

Доказано, что необходимость поиска альтернативных источников финансирования высшего образования в Украине вызвана ограниченностью средств государства и потребностью развития плюрализма в сфере предоставления образовательных услуг, финансирования и управления системой образования. С учетом зарубежного опыта исследована роль эндаумента как ключевого механизма образовательного фандрайзинга и характер его влияния на развитие высшего образования. Обоснована актуальность формирования эндаумент-фондов в Украине как дополнительного источника финансирования высших учебных заведений.

Ключевые слова: *высшее образование, фандрайзинг, эндаумент, стейкхолдеры высшего образования, высшие учебные заведения.*

ALTERNATIVE SOURCES FOR FINANCING THE HIGHER EDUCATION SYSTEM

I. Pominova, N. Sokol

Current state of national higher education allows admitting the fact that the existing system of financing higher educational institutions does not provide its development. Limited funds of the state and the necessity to develop pluralism in the sphere of providing educational services, financing and management of the system of higher education causes the necessity of searching alternative sources of financing.

Based on foreign experience, the necessity of distributing an endowment as a key mechanism of educational fundraising is specified due to its higher potential in comparison with the other investment opportunities. The main advantages of endowment financing include ensuring stability of higher educational institutions' development and their flexibility concerning their financing; creation of stable background for the development and implementation of new projects, programs, new scientific laboratories and social facilities, development of science and international scientific cooperation, etc. The most contradictory issues concerning endowment include reinvestment of a considerable part of the fund income; investment social responsibility; existence of the alternative directions of using funds.

Now endowment culture is the most widespread in the USA, Canada, Australia, Japan, Britain, Switzerland. The low level of the endowment development in Ukraine education is predetermined by certain problems both in social-economic, and legislative spheres. For the development of fundraising activity, the universities are to elaborate an effective mechanism through the organization of endowment fund, which should include the organization of interaction of structural divisions of

Ukraine universities, distribution of the responsibility in this sphere; methods and specifics of working with the persons providing fundraising; the process of planning fundraising, etc. The universities have to use active and passive means of accumulating resources on the accounts of endowment funds and create the corresponding infrastructure, which would provide effective communications with other stakeholders of higher education.

Keywords: *higher education, fundraising, endowment, stakeholders of higher education, higher educational institutions.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. ХХІ століття характеризується становленням економіки знань, що значно підвищує роль освіти та науки не тільки в суспільному, а й в економічному житті. Знання, перетворюючись на ресурс, що відображається у формі компетентностей працівника, або на продукт, що виступає у формі інновацій, конкурують із фінансовими та матеріальними активами.

Потреби реформування вітчизняної системи вищої освіти, яка виступає інституційно-господарською платформою розвитку інтелектуального ресурсу [1, с. 220], обмежені обсягами фінансування. Державне фінансування ледве забезпечує «просте відтворення» освіти, яке дозволяє підтримувати наявні тенденції та напрями науково-освітніх процесів [2, с. 563]. У таких умовах актуальності набуває пошук додаткових джерел фінансування вищих навчальних закладів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним та практичним аспектам фінансового забезпечення освіти приділяли увагу зарубіжні (Г. Беккер, Дж. Вейзе, П. Друкер, К. Ерроу та ін.) та вітчизняні (В. Андрущенко, Т. Боголіб, А. Даниленко, В. Куценко, В. Федосов та ін.) науковці. Перспективи застосування ендавменту в якості розширення фінансових джерел вищої освіти розглядалися в працях сучасних дослідників: Л. Антошкіної, О. Магути, В. Покідіної, О. Романовського, К. Рябкова та ін. Поява законодавчої бази для реалізації практики ендавменту вищими навчальними закладами України спричинила посилення уваги вітчизняних науковців до проблем у цьому дискурсі.

Мета статті. Із огляду на практичну актуалізацію пошуку додаткових джерел фінансування вищої освіти та по потребу подальшого розвитку теоретичних обґрунтувань у цьому напрямі метою статті є визначення можливостей вищих навчальних закладів залучати додаткові кошти шляхом застосування ендавменту в системі вищої освіти України.

Виклад основного матеріалу дослідження. В Україні освітня політика поступово набуває сучасних форм, а також стає досить дієвим соціальним інструментом мобілізації наявних ресурсів, досягнення поставлених цілей у реформуванні вищої освіти та її

інтеграції у світовий освітній простір. Мериторний характер послуг вищої освіти, спричинений комплементарним характером індивідуальної й соціальної корисності від їхнього виробництва і споживання, змушує державу фінансувати вищу освіту. Державне опікування ринком освітніх послуг зумовлено відставанням попиту від довгострокових інтересів суспільства, оскільки індивідуальні споживачі готові купувати мериторне благо за ціною, значно нижчою за сукупні витрати на підготовку фахівців [3, с. 193].

З іншого боку, сьогодення вимагає від держави бути більш плюралістичною щодо надання освітніх послуг, фінансування та управління системою освіти. Ситуація, коли держава виступає єдиним джерелом фінансування і постачання освітніх послуг, є нерациональною. Нині фінансування вищих навчальних закладів здійснюється за рахунок коштів відповідних бюджетів, коштів галузей народного господарства, державних підприємств і організацій, а також ж додаткових джерел фінансування. Гостра необхідність пошуку альтернативних джерел фінансування спричинена нездатністю держави в умовах ринкової економіки забезпечити гідний і сталий розвиток таких малорентабельних напрямів як освіта, наука, охорона здоров'я, культура [4, с. 287]. Збільшення додаткових джерел фінансування вищих навчальних закладів, до яких відносять добровільні грошові внески, матеріальні цінності, одержані від підприємств, установ, організацій, окремих громадян, потребує посилення зв'язків між усіма стейкхолдерами вищої освіти.

Одним із способів збільшення фінансових джерел у сфері вищої освіти стало виникнення фандрайзингу, який передбачає розвиток зв'язків організацій культури, освіти та бізнесу, вироблення різних форм та можливостей їх взаємовигідної співпраці, а також формування громадської думки на користь підтримки об'єктів спонсорської підтримки та її надавачів [5]. Ключовим механізмом освітнього фандрайзингу є ендавмент-фонд, який формується за рахунок пожертвувань або спеціальних цільових внесків, кошти якого інвестуються й дають регулярний дохід, частина якого використовується для розвитку закладів вищої освіти.

Взагалі ендавментом (від англ. endowment) називають цільовий фонд, призначений для використання в некомерційних цілях, як правило, для фінансування організацій освіти, медицини, культури та інших і наповнюється переважно за рахунок благодійних пожертвувань [6, с. 10]. Кошти ендавментів не витрачаються на поточну діяльність, а інвестуються та дають організації регулярний дохід, який обов'язково направляється на користь тих суб'єктів, для підтримки яких він був створений. Отже, його відмінністю від

звичайної благодійної діяльності спеціальних організацій є виключно цільовий характер призначення. Освітнім установам, наприклад університетам, ендавмент забезпечує часткову незалежність від разових пожертв та інших добровільних надходжень; фінансову стабільність завдяки отриманню гарантованого доходу; формування довготривалого джерела фінансування всіх напрямків їх діяльності, оскільки ніхто (у тому числі держава) не може вилучити у них ці кошти [6, с. 10].

Основними завданнями ендавменту є такі:

- забезпечення стабільності розвитку навчальних закладів (коливання прибутків університетів та коледжів через зміни в оплаті навчання, розмір пожертв та дотацій з боку держави покриваються інвестиційним доходом від ендавмент-фондів);

- забезпечення більшої гнучкості в питаннях фінансування (ендавменти надають можливість швидше й точніше реагувати на зміни в демографічній ситуації, доходах громадян та соціальному статусі студентів, що стає особливо важливим в умовах значного скорочення державних витрат на вищу освіту).

Сьогодні культура ендавменту найбільше поширена в США. Капіталізація 89 найбільших ендавментів американських університетів перевищує 381 млрд дол. [7], що дозволяє підвищувати кваліфікацію професорсько-викладацького складу, фінансувати найбільш перспективні наукові розробки, оплачувати навчання обдарованим студентам (рис.).

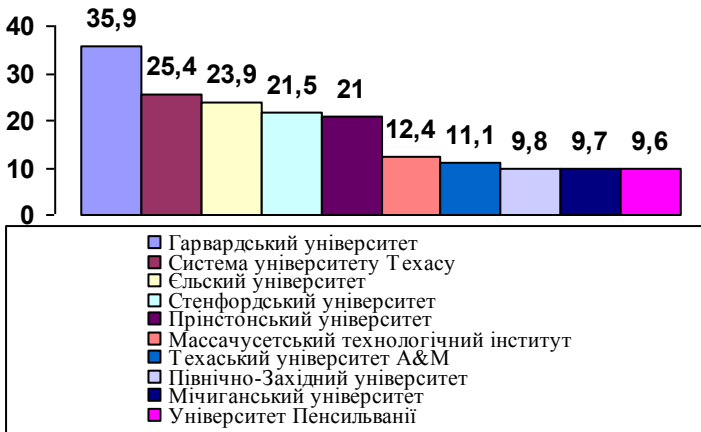

Рис. Рейтинг найбільших університетів в США за розміром ендавменту, млрд дол. [7]

Лідерами за розмірами ендавмент-фонду є Гарвардський університет (35,9 млрд дол.), Система університету Техасу (25,4 млрд дол.), Єльський університет (23,9 млрд дол.), Стенфордський університет (21,5 млрд дол.) та Принстонський університет (21,0 млрд дол.). Переважна більшість у десятиці найзаможніших університетів Сполучених Штатів – це приватні заклади, і тільки два – державні (Мічиганський університет та Техаський університет A&M). Серед невеликих американських ВНЗ розподіл коштів нерівномірний: лише 16% мають ендавмент більший за 50 млн дол., а значна частка не має його взагалі. З іншого боку, станом на 2012 рік 53% усіх приватних коледжів та університетів мали ендавмент менший, ніж 10 млн дол. [8]. Незважаючи на це розміри американських університетських ендавмент-фондів набагато вищі порівняно з іншими розвиненими країнами світу: Канадою (найбільший ендавмент-фонд має Торонтський університет – приблизно 2 млрд дол.), Австралією (лише три найбільші ВНЗ мають на рахунок більше 1 млрд дол.), Японією (найбільший ендавмент-фонд у Осацького університету – приблизно 2,3 млрд дол.), Швейцарією (Технічному університету Цюриха належить приблизно 400 млн дол.) та ін. [9].

Основну частину внесків ендавмент-фондів університетів складають одноразові пожертви великої суми грошей від осіб або корпорацій, але шляхи залучення коштів значно різняться залежно від форми власності, розміру фонду тощо. З одного боку, значна частка державних ВНЗ у США не мала сталої традиції та системи наповнення ендавмент-фонду, хоча зараз ця тенденція змінюється. Основним засобом накопичення ресурсів на рахунок фонду для таких установ є так звані кампанії із залучення коштів, які проводяться щороку й поповнюють основні фонди університету, серед яких – ендавмент-фонди. Під час таких акцій особлива увага приділяється невеликим донорам і тим, хто не має змоги внести значну суму під час кампанії, але планує робити значні пожертви в майбутньому. З іншого боку, найбільші приватні й державні університети мають значну підтримку спонсорів завдяки «пасивному» підходу, адже більшість коштів надходить завдяки іміджу, репутації та бізнес-стосункам навчального закладу, що розвивалися протягом десятиріч [10].

Діяльність університетських ендавментів знаходиться під постійною увагою інвесторів, державних контролюючих органів та суспільства в цілому. Отже, для забезпечення довіри до таких фондів необхідна повна прозорість фінансової діяльності. Уся фінансова інформація знаходиться у вільному доступі на сайтах університетів із детальним поясненням від менеджерів усіх внутрішніх процесів.

До основних напрямів використання інвестиційного доходу від ендавмент-фонду належать [11]: фінансова допомога студентам, що значно зменшує реальний розмір плати за навчання для студентів із сімей з середнім рівнем доходу та доходом нижче середнього; спонсорування окремих кафедр та виділення додаткових коштів і стипендій для видатних викладачів та дослідників; проведення досліджень, розробка та реалізація нових проектів і програм; побудова нових наукових лабораторій та розширення їхньої діяльності; охорона здоров'я, публічні послуги та спортивні заходи тощо.

Розвиток ендавменту має й негативні сторони. На думку експертів, найбільш суперечливе питання щодо ендавментів стосується розподілення прибутку фонду [12]: найбільші університети за розміром ендавменту в середньому реінвестують значну частину доходу, а для розвитку ВНЗ потрібно активніше використовувати накопичені ресурси. Також важливим питанням є інвестиційна відповідальність перед суспільством, тому що занадто агресивна політика керування ризиками може призвести до значних потрясінь у фінансовій системі. Критики застосування ендавменту вважають, що існують більш важливі альтернативні напрями використання цих коштів, адже значну частку пожертв можна спрямовувати в інші фонди університету з метою зменшення плати за навчання, будівництва нових лабораторій або гуртожитків, інвестиції в інфраструктуру тощо.

Проте потенціал ендавмент-фондів значно вищий порівняно з іншими можливостями для інвестування: інвестиційний дохід від них значною мірою використовується для фінансування тих видів діяльності, на які катастрофічно не вистачає коштів або неможливо залучити додаткове фінансування від третіх осіб; переважна більшість ендавментів не обтяжується сплатою податків; їх діяльність значно менше регулюється з боку держави, що також надає певну гнучкість для неприбуткової організації порівняно з іншими формами фінансування таких установ.

Ендавмент-фонди в Україні як додаткове джерело фінансування академічної діяльності знаходяться на початковому етапі розвитку. На сьогодні тільки при двох українських ВНЗ створені благодійницькі цільові фонди: Інституті міжнародних відносин Київського національного університету ім. Тараса Шевченка та при Університеті банківської справи Національного банку. Метою фондів є забезпечення фінансової стабільності ВНЗ, успішної реалізації кого освітніх та наукових програм і проектів, розвиток інфраструктури та незалежність від економічних і суспільних коливань.

Низький рівень розвитку ендавменту в українській освіті зумовлений певними проблемами як в соціально-економічній, так і в законодавчій сфері: відсутність тісного зв'язку стейкхолдерів вищої освіти; недостатньо транспарентний процес формування та використання ендавмент-фондів; низький середній обсяг доходів населення, що не стимулює до потенційних донорських ініціатив; нормативно-правова база щодо ендавментів у вищій освіті України досі перебуває на стадії формування. Згідно з міжнародним рейтингом World Giving Index на протязі 2010–2014 років Україна стабільно посідала найнижчі місця за обсягом грошових пожертвувань [13].

Перспектива створення ендавментів при університетах може значно поліпшити складну фінансову ситуацію, у якій опинилася переважна частина навчальних закладів країни, особливо державних. Головна проблема вітчизняних ВНЗ – неприбутковість, адже плата за навчання студентів, а також доходи від наукових розробок та інші надходження мають компенсувати навчальному закладу операційні витрати та витрати на оновлення основних фондів і майна, а зараз матеріальна база вищої освіти продовжує стрімко старіти. Більшість навчальних закладів тільки відновлює існуючу матеріальну базу, не маючи можливостей для її розширення.

Використання інвестиційного доходу з часом має забезпечити стабільну базу для розвитку науки й міжнародного наукового співробітництва, надасть змогу поступово збільшити заробітну платню провідним викладачам-вченим для збереження інтелектуального потенціалу країни і залучити до викладацької діяльності перспективних молодих учених. Розвиток ендавменту в Україні має вирішити і проблему вимушеної благодійності, а також дозволить боротися з розкраданням фінансових ресурсів завдяки вимогам щодо прозорого використання коштів ендавмент-фондів.

Для розвитку фандрайзингової діяльності ВНЗ шляхом організації ендавмент-фонду необхідно розробити дієвий механізм, який повинен включати: організацію взаємодії структурних підрозділів ВНЗ, розподіл між ними повноважень у цій сфері; методи і специфіку роботи з надавачами коштів; процес планування фандрайзингу тощо. Для ефективної роботи ендавмент-фонду ВНЗ також необхідно створення відповідної інфраструктури, яка б забезпечувала ефективні комунікації з випускниками, системну взаємодію з корпораціями та благодійними фондами (у тому числі завдяки працюючим там випускникам ВНЗ). Створення ендавмент-фонду може слугувати імпульсом для успішного інноваційного розвитку навчального закладу, проте це дає нові масштабні завдання освітній установі. Необхідно не тільки визначити нові форми функціонування і розвитку

ВНЗ, навчитися залучати кошти випускників, компаній і фондів, а й створити нові механізми прийняття управлінських рішень, а в перспективі, у міру становлення ендавменту, виробити методичний інструментарій управління цільовим капіталом як довготривалим інвестиційним ресурсом.

Висновки. Поточний стан національної вищої освіти дозволяє визнати той факт, що існуюча система фінансування вищих навчальних закладів не забезпечує її розвитку. Результативність системи вищої освіти тісно пов'язана із гармонізацією зв'язків між усіма її стейкхолдерами, що в свою чергу може забезпечити її ефективне фінансування. Зарубіжний досвід доводить, що ендавмент фінансування є одним із найбільш оптимальних альтернативних джерел розвитку вищих навчальних закладів в Україні.

Перспективами подальших досліджень у цьому напрямі є вивчення інституційних механізмів поширення освітнього фандрайзингу та його ключового механізму – ендавменту – серед вітчизняних суб'єктів господарювання, які повинні спиратися на міжнародний досвід і відповідати поточним завданням розвитку держави, зокрема з питань підвищення конкурентоспроможності вищої освіти та подальшого розвитку ендавменту як інструменту стимулювання та залучення інвестицій в освіту.

Список джерел інформації / References

1. Коломієць Г. Інтеграційна траєкторія національної господарської системи в глобальному суспільстві : монографія / Г. Коломієць, О. Меленцова, І. Помінова. – Х. : МОНОГРАФ, 2016. – 274 с.

Kolomiyets', H., Melentzova, O., Pominova, I. (2016), *Integration the trajectory of national economic systems in a global society [Integratiynna trajektoriya natsyonal'noyi hospodars'koyi sistemy]*, MONOGRAF, Kharkiv, 274 p.

2. Гернего Ю. Ендавмент фінансування освітньої складової інноваційної економіки в Україні [Електронний ресурс] / Ю. Гернего. – Режим доступу : economyandsociety.in.ua/Journal8_2017_ukr/95.pdf

Gernego, U. (2017), “The funding the educational component of the innovation economy in Ukraine” [“Endowment finansuvannya osvitynoi skladovoyi innovatsynoyi ekonomiky v Ukraini”], available at: economyandsociety.in.ua/Journal8_ukr/95.pdf

3. Савицька Н. Ринок вищої освіти в контексті теорії меріторних благ / Н. Савицька, Н. Ушакова, І. Помінова // Проблеми економіки. – 2016. – № 4. – С. 190–196.

Savitskaya, N., Ushakova, N., Pominova, I. (2016), “The Market for Higher Education Services in the Context of the Theory of Merit Goods” [“Pynok vyshchoyi osvity v konteksti teorii i meritornyh blag”], *Problemy ekonomiky*, No. 4, pp. 190-196.

4. Управління освітою : монографія / за наук. ред. В. П. Бега. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. – 546 с.

Beh, V. (2013), *Education management [Upravlinnyya osvitoyu]*, NPU, Kiev, 546 p.

5. Кузьмук О. Зарубіжний досвід взаємодії держави з підприємницькими структурами та громадськими інституціями у сфері підтримки та розвитку культури: аналітична записка [Електронний ресурс] / О. Кузьмук. – Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/Monitor/December2009>

Kuz'muk, O. (2009), "Foreign experience of interaction between state and business structures and public institutions in the sphere of support and development of culture" ["Zarubizhnyy dosvid vzayemodiyi derzhavy z pidpryyemnyts'kymy strukturamy ta gromads'ky kymy organizatsiyamy u sferi pidtrymky ta rozvytku kul'tury"], available at : <http://old.niss.gov.ua/Monitor/December2009>

6. Антошкина Л. Экономика страны и затраты на подготовку специалистов [Электронный ресурс] / Л. Антошкина. – Режим доступа : http://www.nbuuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vbumb/2011_3/1.pdf

Antoshkina, L. (2011), "The economy and the cost of preparation of specialists" ["Economika strany i zraty na podgotovku spetsialistov"], available at: http://www.nbuuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vbumb/2011_3/1.pdf

7. "NACUBO U.S. and Canadian Institutions Listed by Fiscal Year 2014" (2015), available at: nacubo.org/documents/endowmentfiles/2015

8. "American Council on Education, Understanding College and University Endowments One Dupont Circle" (2014), NW, Washington, DC 20036-1193

9. "The 100 Richest Universities I heir Generosity and Commitment to Research" (2015), available at: <http://www.thebestschools.org/features/richest-universitiesib-endowments-generosity-research>

10. Рябков К. Ендавмент у вищій освіті: світова практика і українське сьогодні [Електронний ресурс] / К. Рябков, В. Покідіна. – Режим доступу : cost.ua/files/endowment...2015-11-20-final.pdf

Ryabkov, K., Pokidina, V. (2015), "Endowment in higher education: international practice and Ukrainian realities" ["Endavment u vyshchiy osviti: svitova praktyka I ukrayins'ke s'ogodennya"], available at: cost.ua/files/endowment...2015-11-20-final.pdf

11. "Association of American Universities" (2009), available at: www.aau.edu/WorkArea/DownloadAsset.aspx?id=7794

12. Munson, L. (2010), "Endowment Reform Why Universities Should Share Their Vast Wealth and in the Process Make Higher Education More Affordable", *Center for College Affordability and Productivity*, 2010.

13. "Charities Aid Foundation" (2015), available at: www.cafonline.org/about-us/Publications/2015-publicationsworld-giv-ing-index-2015

Помінова Ірина Іванівна, канд. екон. наук, доц., кафедра економічної теорії та права, Харківський державний університет харчування та торгівлі. Адреса: вул. Клочківська, 333, м. Харків, Україна, 61051. E-mail: pominova.i@mail.ru.

Поминова Ирина Ивановна, канд. экон. наук, доц., кафедра экономической теории та права, Харьковский государственный университет питания и торговли. Адрес: ул. Клочковская, 333, г. Харьков, Украина, 61051. E-mail: pominova.i@mail.ru.

Pominova Iryna, Candidate of Sciences (Ph.D. in Economics), Associate Professor, Department of of the Economic Theory and Law Department, Kharkiv State University of Food Technology and Trade. Address: Klochkivska str., 333, Kharkiv, Ukraine, 61051. E-mail: pominova.i@mail.ru.

Сокол Наталья Анатоліївна, ст. викл., кафедра економічної теорії та права, Харківський державний університет харчування та торгівлі. Адреса: вул. Клочківська, 333, м. Харків, Україна, 61051. E-mail: sokol.nat@ukr.net.

Сокол Наталья Анатольевна, ст. преп., кафедра экономической теории и права, Харьковский государственный университет питания и торговли. Адрес: ул. Клочковская, 333, г. Харьков, Украина, 61051. E-mail: sokol.nat@ukr.net.

Sokol Nataliya, senior lecturer of the Economic Theory and Law Department, Kharkiv State University of Food Technology and Trade. Address: Klochkivska str., 333, Kharkiv, Ukraine, 61051. E-mail: sokol.nat@ukr.net.

*Рекомендовано до публікації канд. экон. наук, доц. О.В. Кот, канд. экон. наук, доц. Л.Ю. Мелушовою, д-ром экон. наук, проф. А.С. Крутовою
Отримано 15.04.2017. ХДУХТ, Харків.*

УДК 658.642.5(477)

МАРКЕТИНГОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ КУЛІНАРНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Я.О. Білецька, Г.І. Дюкарева, Л.О. Радченко

Досліджено розвиток кулінарного туризму, проаналізовано сегмент українських туристів, які скористалися послугами туристичних фірм. Визначено регіони України, які найчастіше відвідали українці з гастрономічними турами в період 2014–2016 років. Установлено, що гастрономічні перваги мають вплив на вибір місця відпочинку.

Ключові слова: *гастрономічний туризм, кухня, продукти, харчування.*